

Warszawa, dnia 2 sierpnia 2013 r.
Poz. 49

ZARZĄDZENIE Nr 39
MINISTRA ŚRODOWISKA¹⁾

z dnia 31 lipca 2013 r.

w sprawie
regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Środowiska

Na podstawie art. 39 ust. 6 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 2012 r. poz. 392) zarządza się, co następuje:

§ 1. Ministerstwu Środowiska nadaje się regulamin organizacyjny, stanowiący załącznik do zarządzenia.

§ 2. 1. Dyrektorzy komórek organizacyjnych Ministerstwa Środowiska, w porozumieniu z Dyrektorem Biura Kadr i Szkoleń oraz Dyrektorem Departamentu Prawnego, określają w wewnętrznych regulaminach organizacyjnych strukturę oraz podział zadań wewnątrz podległych sobie komórek.

2. Wewnętrzne regulaminy organizacyjne zatwierdza Dyrektor Generalny Ministerstwa Środowiska, z wyjątkiem wewnętrznego regulaminu organizacyjnego Gabinetu Politycznego Ministra, który zatwierdza Minister Środowiska.

§ 3. W terminie 14 dni od dnia wejścia w życie niniejszego zarządzenia dyrektorzy komórek organizacyjnych Ministerstwa Środowiska opracują i przedłożą do zatwierdzenia Dyrektorowi Generalnemu Ministerstwa Środowiska nowe wewnętrzne regulaminy organizacyjne komórek organizacyjnych kierowanych przez siebie.

§ 4. Traci moc zarządzenie nr 17 Ministra Środowiska z dnia 16 kwietnia 2012 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Środowiska (Dz. Urz. Min. Środ. poz. 17 i z 2013 r. poz. 35).

§ 5. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

MINISTER ŚRODOWISKA

¹⁾ Minister Środowiska kieruje działem administracji rządowej - gospodarka wodna oraz środowisko, na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2011 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Środowiska (Dz. U. Nr 248, poz. 1493 i Nr 284, poz. 1671).

REGULAMIN ORGANIZACYJNY MINISTERSTWA ŚRODOWISKA

§ 1.

Regulamin organizacyjny Ministerstwa Środowiska, zwany dalej „regulaminem”, określa zakres zadań i tryb pracy komórek organizacyjnych Ministerstwa Środowiska, zwanego dalej „Ministerstwem”.

§ 2.

1. Komórkami organizacyjnymi Ministerstwa, zwanymi dalej „komórkami”, kierują dyrektorzy przy pomocy zastępców dyrektorów, z wyjątkiem komórki, o której mowa w § 7.
2. Dla prowadzenia wyodrębnionej tematycznie grupy spraw w komórkach mogą być tworzone:
 - 1) wydziały – w których zatrudnionych jest co najmniej 5 pracowników;
 - 2) zespoły – w których zatrudnionych jest co najmniej 2 pracowników;
 - 3) samodzielne stanowiska pracy – na których zatrudniony jest 1 pracownik.
3. W każdej z komórek może zostać utworzony sekretariat, którego zadaniem jest prowadzenie bieżącej obsługi komórki.

§ 3.

1. Komórki, w zakresie swojej właściwości:
 - 1) realizują zadania Ministra Środowiska, zwanego dalej „Ministrem”, w tym także w zakresie członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej, w tym w szczególności:
 - a) przygotowują i prowadzą uzgodnienia oraz konsultacje projektów aktów normatywnych, dokumentów i innych materiałów Ministra i Ministerstwa oraz uczestniczą w nich, a także przygotowują projekty tekstów jednolitych rozporządzeń Ministra,
 - b) opiniują projekty aktów normatywnych, dokumentów i innych materiałów przygotowywanych przez inne ministerstwa i urzędy,
 - c) inicjują, prowadzą negocjacje i realizują umowy międzynarodowe,
 - d) przeprowadzają notyfikację aktów normatywnych i ich projektów,
 - e) prezentują stanowiska na spotkaniach w kraju i za granicą,
 - f) udzielają informacji i przedstawiają opinie, w tym dotyczące stosowania przepisów prawnych,
 - g) przygotowują projekty odpowiedzi na interpelacje, zapytania i wystąpienia poselskie oraz oświadczenia senatorskie,
 - h) prowadzą postępowania administracyjne oraz zapewniają zastępstwo Ministra w postępowaniach przed wojewódzkimi sądami administracyjnymi,
 - i) prowadzą sprawy związane z udzielaniem zamówień publicznych w zakresie niezastrzeżonym dla Biura Dyrektora Generalnego,
 - j) realizują zadania dotyczące zarządzania kryzysowego i powszechnego obowiązku obrony we współpracy z Biurem Dyrektora Generalnego,
 - k) realizują obowiązki związane ze zlecaniem zadań publicznych,
 - l) współpracują z Departamentem Funduszy Europejskich w zakresie programowania i wdrażania programów finansowanych ze środków Unii Europejskiej oraz środków pochodzących z innych źródeł zagranicznych, zgodnie z postanowieniami instrukcji wykonawczej,
 - m) zamieszczają, aktualizują i usuwają informacje z serwisu internetowego i intranetowego Ministerstwa, w tym z części pełniącej funkcję strony podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej prowadzonej przez Ministra,
 - n) przygotowują założenia do planu finansowego Ministerstwa, realizują swoje plany finansowe i zapewniają wydatkowanie środków finansowych zgodnie z wymogami ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.), w tym także w układzie zadaniowym,

- o) realizują obowiązek zapewnienia adekwatnej, skutecznej i efektywnej kontroli zarządczej, zgodnie z wymogami ustawy o finansach publicznych,
- p) realizują obowiązki wynikające z ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. Nr 169, poz. 1414, z późn. zm.), ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198, z późn. zm.), ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 182, poz. 1228), ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, z późn. zm.) oraz ustawy z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej (Dz. U. Nr 76, poz. 489),
- q) realizują politykę środowiskową Ministerstwa, przyjętą w ramach wdrożonego w Ministerstwie systemu ekzarządzania i audytu EMAS, przestrzegają procedur systemu EMAS oraz współpracują z Dyrektorem Generalnym Ministerstwa i Pełnomocnikiem do spraw zarządzania środowiskowego oraz audytorami wewnętrznymi systemu zarządzania środowiskowego i weryfikatorem środowiskowym EMAS w procesie ciągłego doskonalenia działań prośrodowiskowych,
- r) sprawują nadzór nad wykorzystaniem majątku Skarbu Państwa będącego w zarządzie jednostek podległych lub nadzorowanych przez Ministra, w tym przygotowują projekty decyzji majątkowych Ministra.

2. Komórki, w zakresie swojej właściwości, przekazują:

- 1) do Departamentu Leśnictwa i Ochrony Przyrody stanowiska w sprawach związanych z opiniowaniem wniosków o wydanie zezwolenia na nabycie nieruchomości przez cudzoziemca, prowadzonych na podstawie ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz. U. z 2004 r. Nr 167, poz. 1758, z późn. zm.);
- 2) do Departamentu Prawnego:
 - a) do kontroli formalnoprawnej i parafowania projekty:
 - aktów normatywnych w zakresie właściwości Ministra,
 - umów cywilnoprawnych, których stroną jest Skarb Państwa-Minister albo Skarb Państwa-Ministerstwo, z wyjątkiem umów przygotowywanych na podstawie wzorów skontrolowanych wcześniej pod względem formalnoprawnym i parafowanych przez Departament Prawny,
 - wzorów umów cywilnoprawnych, których stroną jest Skarb Państwa-Minister albo Skarb Państwa-Ministerstwo, przygotowywanych w szczególnie uzasadnionych przypadkach, w szczególności, gdy przedmiot umowy jest taki sam,
 - porozumień Ministra albo Ministerstwa z innymi jednostkami reprezentującymi Skarb Państwa, zbliżonych charakterem do umów cywilnoprawnych,
 - umów zlecających realizację zadania publicznego,
 - pełnomocnictw i upoważnień udzielanych przez Ministra, Sekretarza Stanu, Podsekretarza Stanu oraz Dyrektora Generalnego Ministerstwa,
 - aktów kierownictwa wewnętrznego wydawanych w formie zarządzeń, decyzji i postanowień przez Ministra oraz Dyrektora Generalnego Ministerstwa,
 - b) do kontroli formalnoprawnej projekty:
 - wzorów umów cywilnoprawnych, których stroną jest Skarb Państwa-Minister albo Skarb Państwa-Ministerstwo, dołączanych do specyfikacji istotnych warunków zamówienia,
 - umów cywilnoprawnych, których stroną jest Skarb Państwa-Minister albo Skarb Państwa-Ministerstwo, przygotowywanych na podstawie wzorów narzuconych przez podmioty zewnętrzne, niepodlegających zmianie,
 - porozumień Ministra albo Ministerstwa z innymi jednostkami reprezentującymi Skarb Państwa, zbliżonych charakterem do umów cywilnoprawnych, przygotowywanych na podstawie wzorów narzuconych przez podmioty zewnętrzne, niepodlegających zmianie,
 - c) informacje i dane niezbędne do realizacji zadań dotyczących uczestnictwa Rzeczypospolitej Polskiej w postępowaniach toczących się przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej i sądem EFTA, w tym merytoryczne analizy toczących się postępowań oraz stanowiska odnośnie do udziału Rzeczypospolitej Polskiej w omawianych postępowaniach, oparte na przedmiotowych analizach,

- d) dokumenty związane z przygotowaniem do notyfikacji Komisji Europejskiej projektów aktów prawnych i aktów prawnych, w trybie art. 114 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej;
 - 3) do Biura Kontroli i Audytu Wewnętrznego kopie sprawozdań lub protokołów oraz zaleceń pokontrolnych z przeprowadzonych kontroli organów i jednostek organizacyjnych podległych albo nadzorowanych przez Ministra, a także kopie odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne zewnętrznych organów kontroli;
 - 4) do Biura Ministra instrukcje wyjazdowe na wyjazdy zagraniczne do parafowania oraz sprawozdania z tych wyjazdów, a także inne informacje z zakresu współpracy międzynarodowej.
- 3. Komórki, do których kompetencji w najszerszym zakresie należą zagadnienia będące przedmiotem projektu dokumentu rządowego, innego niż projekt aktu normatywnego, projekt założeń projektu ustawy, projekt stanowiska Rządu wobec projektu ustawy, projekt umowy międzynarodowej, dla którego organem wnioskującym nie jest Minister Środowiska, koordynują opiniowanie przez inne komórki tych projektów.
 - 4. Komórki realizują zadania bezpośrednio nałożone przez Ministra, Sekretarza Stanu, Podsekretarzy Stanu i Dyrektora Generalnego Ministerstwa.

§ 4.

- 1. Dokumenty sporządzone w komórkach, przedkładane do podpisu Ministrowi, Sekretarzowi Stanu i Podsekretarzom Stanu oraz Dyrektorowi Generalnemu Ministerstwa, parafują dyrektorzy tych komórek lub ich zastępcy, a dokumenty przedkładane do podpisu Ministrowi parafują także Sekretarz Stanu lub Podsekretarze Stanu właściwi w danej sprawie.
- 2. Dokumenty inne niż wymienione w ust. 1 podpisują dyrektorzy lub, w zakresie przez nich określonym, ich zastępcy.
- 3. Pracownicy Ministerstwa w trakcie wykonywania zadań przestrzegają drogi służbowej, zgodnie z którą:
 - 1) pracownik podlega bezpośredniemu przełożonemu, od którego otrzymuje polecenia służbowe i wobec którego odpowiada za całokształt powierzonych mu spraw;
 - 2) pracownik, który otrzymał polecenie służbowe od przełożonego wyższego szczebla ma obowiązek powiadomić o tym bezpośredniego przełożonego.

§ 5.

- 1. Realizacji zadań należących do właściwości kilku komórek dokonują wszystkie zainteresowane komórki, każda w zakresie swojej właściwości.
- 2. Realizację zadań, o których mowa w ust. 1, koordynuje komórka, do której właściwości należy problematyka o wiodącym znaczeniu dla danego zadania. Pozostałe zainteresowane komórki, o których mowa w ust. 1, są zobowiązane do współdziałania z komórką koordynującą w realizacji zadania.
- 3. Spory kompetencyjne pomiędzy komórkami rozstrzyga Dyrektor Generalny Ministerstwa.
- 4. Spory kompetencyjne pomiędzy komórkami i jednostkami organizacyjnymi lub organami podległymi albo nadzorowanymi przez Ministra rozstrzyga Minister.

§ 6.

- 1. Dyrektor komórki:
 - 1) odpowiada za zapewnienie zgodności działań komórki z kierunkami określonymi przez Ministra, Sekretarza Stanu, Podsekretarzy Stanu lub Dyrektora Generalnego Ministerstwa oraz z prawem powszechnie obowiązującym i regulacjami wewnętrznymi;
 - 2) organizuje, planuje i kieruje pracą komórki oraz nadzoruje i zapewnia prawidłową, efektywną i terminową realizację celów i zadań komórki określonych w regulaminie oraz bezpośrednio nałożonych przez Ministra, Sekretarza Stanu, Podsekretarzy Stanu lub Dyrektora Generalnego Ministerstwa;
 - 3) zapewnia właściwą organizację pracy komórki i prawidłowe wykorzystanie czasu pracy przez podległych pracowników;
 - 4) dba o interes Skarbu Państwa, w tym w szczególności w zakresie dochodów i wydatków, oraz ściśle współpracuje w tym zakresie ze służbami finansowymi Ministerstwa;

- 6) monitoruje terminowość wykonywania zadań przez bezpośrednio podległe mu wydziały, zespoły lub samodzielne stanowiska pracy w zakresie udzielania odpowiedzi na pisma oraz opiniowania i analizowania dokumentów;
 - 7) reprezentuje Ministerstwo w stosunkach z innym urządzeniami i instytucjami w sprawach należących do właściwości komórki, w zakresie niezastrzeżonym do kompetencji Ministra, Sekretarza Stanu, Podsekretarza Stanu lub Dyrektora Generalnego Ministerstwa.
2. Dyrektor komórki, stosownie do zakresu działania kierowanej komórki, przygotowuje projekty decyzji i podpisuje pisma niezastrzeżone do kompetencji innych osób, w szczególności:
- 1) parafuje pisma i materiały kierowane do podpisu Ministra, Sekretarza Stanu, Podsekretarza Stanu lub Dyrektora Generalnego Ministerstwa;
 - 2) podpisuje pisma kierowane do równorzędnych stanowiskiem osób w urzędach administracji publicznej;
 - 3) podpisuje wnioski w sprawach personalnych pracowników komórki.

§ 7.

Do zakresu działania **Gabinetu Politycznego Ministra** (GPM) należy zapewnienie politycznej obsługi Ministra, Sekretarza Stanu i Podsekretarza Stanu, stosownie do przydzielonych im zadań oraz bezpośrednich poleceń Ministra.

§ 8.

Do zakresu działania **Departamentu Ekonomicznego** (DE) należy:

- 1) realizacja zadań Ministra jako dysponenta części budżetowych 22 i 41, w tym również w odniesieniu do środków przeznaczonych na finansowanie projektów z udziałem środków Unii Europejskiej oraz środków pochodzących z innych źródeł zagranicznych ;
- 2) prowadzenie spraw z zakresu nadzoru nad fundacjami działającymi w zakresie ochrony środowiska i gospodarki wodnej.

§ 9.

Do zakresu działania **Departamentu Funduszy Europejskich** (DFE) należy:

- 1) realizacja zadań Ministra w zakresie programów finansowanych z udziałem środków Unii Europejskiej oraz środków pochodzących z innych źródeł zagranicznych i nadzoru nad systemem finansowania ochrony środowiska w Polsce;
- 2) prowadzenie spraw z zakresu nadzoru Ministra nad Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, z wyłączeniem nadzoru nad realizowaniem przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej zadań Krajowego operatora systemu zielonych inwestycji, oraz badania zgodności z prawem uchwał Rady Nadzorczej Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

§ 10.

Do zakresu działania **Departamentu Geologii i Koncesji Geologicznych** (DGK) należy:

- 1) realizacja zadań Ministra w dziedzinie geologii, z wyłączeniem zadań przypisanych do zakresu działania Biura ds. Węglowodorów;
- 2) prowadzenie spraw z zakresu nadzoru Ministra nad Prezesem Państwowej Agencji Atomistyki, Prezesem Wyższego Urzędu Górniczego oraz nad Państwowym Instytutem Geologicznym – Państwowym Instytutem Badawczym.

§ 11.

Do zakresu działania **Departamentu Gospodarki Odpadami** (DGO) należy realizacja zadań Ministra w zakresie gospodarki odpadami oraz ochrony powierzchni ziemi.

§ 12.

Do zakresu działania **Departamentu Informacji o Środowisku** (DIŚ) należy realizacja zadań Ministra w zakresie edukacji ekologicznej, udostępniania informacji o środowisku, publicznej

i przestrzennej oraz koordynowanie zlecenia realizacji zadań publicznych na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

§ 13.

Do zakresu działania **Departamentu Leśnictwa i Ochrony Przyrody (DLP)** należy:

- 1) realizacja zadań Ministra w zakresie leśnictwa, ochrony przyrody, ochrony lasów i gruntów leśnych, łowiectwa, ocen oddziaływania na środowisko oraz organizmów genetycznie zmodyfikowanych;
- 2) realizacja zadań związanych z prowadzeniem przez Ministra szkół leśnych oraz sprawowaniem nad nimi nadzoru pedagogicznego;
- 3) koordynacja spraw dotyczących finansowania ochrony przyrody i leśnictwa z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2014 – 2020;
- 4) prowadzenie spraw z zakresu nadzoru Ministra nad Generalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska, Państwowym Gospodarstwem Leśnym „Lasy Państwowe”, Instytutem Badawczym Leśnictwa, Biurem Nasiennictwa Leśnego, Polskim Związkiem Łowieckim oraz parkami narodowymi.

§ 14.

Do zakresu działania **Departamentu Ochrony Powietrza (DOP)** należy:

- 1) realizacja zadań Ministra w zakresie ochrony atmosfery i pozwoleń na wprowadzanie do środowiska substancji lub energii;
- 2) prowadzenie spraw z zakresu nadzoru Ministra nad Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w zakresie realizacji zadań Krajowego operatora systemu zielonych inwestycji oraz nad wykonywaniem przez Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy zadań Krajowego ośrodka bilansowania i zarządzania emisjami.

§ 15.

Do zakresu działania **Departamentu Prawnego (DP)** należy:

- 1) obsługa prawna i legislacyjna Ministra i Ministerstwa, w tym zastępstwo procesowe przed sądami powszechnymi i przed Naczelnym Sądem Administracyjnym;
- 2) koordynowanie opiniowania projektów aktów normatywnych i projektów stanowisk Rządu przygotowywanych przez inne ministerstwa;
- 3) koordynowanie spraw związanych z transpozycją oraz naruszeniami prawa Unii Europejskiej;
- 4) kontrola zgodności z prawem i polityką Rządu aktów prawa miejscowego;
- 5) prowadzenie spraw z zakresu reprivatyzacji tartaków.

§ 16.

Do zakresu działania **Departamentu Zasobów Wodnych (DZW)** należy:

- 1) realizacja zadań Ministra w zakresie działu administracji rządowej - gospodarka wodna, w szczególności inicjowanie kierunków polityki wodnej Polski;
- 2) prowadzenie spraw z zakresu nadzoru Ministra nad Prezesem Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej oraz Instytutem Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowym Instytutem Badawczym.

§ 17.

Do zakresu działania **Departamentu Zrównoważonego Rozwoju (DZR)** należy:

- 1) realizacja zadań Ministra w zakresie kształtowania polityki zrównoważonego rozwoju, wyznaczania celów strategicznych, tworzenia i wdrażania instrumentów realizacji tych celów oraz monitorowania efektywności tej polityki;
- 2) wyznaczanie priorytetów i kierunków w zakresie krajowej polityki na rzecz ochrony klimatu, w tym koordynacja prac w zakresie kształtowania średnio- i długoterminowej europejskiej polityki w tym zakresie oraz koordynowanie procesu negocjacji na forum Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu;

- 3) prowadzenie spraw z zakresu nadzoru Ministra nad Głównym Inspektorem Ochrony Środowiska, Instytutem Ekologii Terenów Uprzemysłowionych oraz Instytutem Ochrony Środowiska – Państwowym Instytutem Badawczym, z wyłączeniem nadzoru nad wykonywaniem zadań Krajowego ośrodka bilansowania i zarządzania emisjami.

§ 18.

Do zakresu działania **Biura ds. Węglowodorów** (BW) należy realizacja zadań Ministra w dziedzinie rozwoju poszukiwania, rozpoznawania oraz wydobywania węglowodorów oraz wsparcie Departamentu Geologii i Koncesji Geologicznych w zakresie koncesjonowania węglowodorów.

§ 19.

Do zakresu działania **Biura Dyrektora Generalnego** (BDG) należy:

- 1) obsługa techniczna, gospodarcza, informatyczna i administracyjna Ministerstwa oraz ewidencja i gospodarowanie majątkiem;
- 2) organizacja zamówień publicznych;
- 3) zapewnienie warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony przeciwpożarowej w Ministerstwie;
- 4) koordynacja realizacji zadań Ministra związanych z powszechnym obowiązkiem obrony, zarządzaniem kryzysowym i ochroną informacji niejawnych.

§ 20.

Do zakresu działania **Biura Finansowego** (BF) należy realizacja zadań Ministra jako dysponenta trzeciego stopnia części budżetowych 22 i 41, w tym obsługa finansowo-księgową Ministerstwa, z uwzględnieniem obsługi finansowej w zakresie realizacji projektów finansowanych z udziałem środków Unii Europejskiej oraz środków pochodzących z innych źródeł zagranicznych.

§ 21.

Do zakresu działania **Biura Kadr i Szkoleń** (BKS) należy:

- 1) prowadzenie spraw związanych ze stosunkiem pracy osób zatrudnionych w Ministerstwie oraz kierowników jednostek podległych lub nadzorowanych;
- 2) prowadzenie spraw z zakresu rozwoju zawodowego pracowników Ministerstwa.

§ 22.

Do zakresu działania **Biura Kontroli i Audytu Wewnętrznego** (BKA) należy:

- 1) realizacja zadań Ministra w zakresie kontroli, audytu wewnętrznego, kontroli zarządczej oraz skarg i wniosków;
- 2) zapewnienie współpracy Ministerstwa z organami kontroli zewnętrznej.

§ 23.

Do zakresu działania **Biura Ministra** (BM) należy zapewnienie wsparcia Ministrowi, Sekretarzowi Stanu i Podsekretarzom Stanu w zakresie ich bieżącej pracy oraz udziału w procesie decyzyjnym krajowym i międzynarodowym.